

Antisemitism i Göteborg Stads skolor

Innehåll

1	Inledning	3
1.1	Uppdrag	3
1.2	Begrepp	3
1.2.1	Antisemitism	3
2	Genomförande	3
2.1	Metod	3
2.2	Pågående nationella utredningar och forskning	5
3	Resultat	6
3.1	Mönster genererade från skolornas PDK samt genomgång av kränkingsärenden.....	6
3.2	Dialoger om situationen lokalt samt sammanställning av resultat från enkäter	7
4	Aktuellt inom Göteborgs Stad	14
4.1	Stadsledningskontorets styrning och stöd.....	14
4.2	Angränsande uppdrag.....	15
5	Slutsats	16
6	Bilaga - sammanfattning av tidigare studier	17
7	Referenslista	22

1 Inledning

1.1 Uppdrag

Den 12 december 2023 gav grundskolenämnden direktören i uppdrag att återkomma till nämnden med en redovisning av hur rektorer uppfattar situationen lokalt kring antisemitism samt föreslå åtgärder för att förebygga och motverka antisemitism i skolan.

1.2 Begrepp

1.2.1 Antisemitism

Antisemitism är ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot judar. Sverige och således även Göteborgs Stad står bakom International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) arbetsdefinition av antisemitism som lyder: ”En bestämd uppfattning om judar som kan uttryckas som hat mot judar. Språkliga och fysiska uttryck för antisemitism riktas mot judiska eller icke-judiska personer och/eller deras egendom samt mot judiska institutioner och religiösa samlingsplatser”. Som jude kan man också bli utsatt genom att ens rättigheter som nationell minoritet kränks.

2 Genomförande

2.1 Metod

Som underlag för redovisningen har kvalitativa och kvantitativa metoder använts. Dessa inkluderar bland annat dialoger, enkätundersökning samt databehandling av planer mot diskriminering och kränkande behandling (PDK) samt kränkingsärenden. Även relevant omvärldsbevakning har tagits i beaktande.

Det begränsade deltagandet i dialoger och den låga svarsfrekvensen på enkätundersökningen gör det svårt att dra säkra slutsatser. Rapporten kan dock bidra med en ögonblicksbild av upplevda erfarenheter och behov.

Dialoger

I uppstarten har tjänstepersoner med stora kunskaper inom området konsulterats, planeringsledare som arbetar med Levande Historia och planeringsledare på stadsledningskontoret som bland annat sammankallar till nätverket för planen mot rasism. Båda har bidragit med viktiga inspel till det fortsatta arbetet.

Den 15 maj 2024 informerades en av förvaltningens referensgrupper med rektorer om uppdraget. Rektorerna lyfte behov av tydligare hållning och stöd i frågorna samt nödvändigheten att bredda undersökningen till att omfatta fler former av antidemokratiska värderingar. Rektorerna hänvisade till att bjuda in biträdande rektorer på deras skolor att delta i djupgående gruppdialoger med hänvisning till att de arbetar mer verksamhetsnära och operativt.

För att få en bred bild säkerställdes att biträdande rektorer från samtliga utbildningsområden, skolformer, socioekonomisk spridning och årskurser fanns representerade i urvalet som kallades till gruppdialoger. I oktober 2024 fanns det 214 biträdande rektorer i grundskoleförvaltningen och cirka 40 var inbjudna att delta i dialogerna. Totalt valde 12 biträdande rektorer att delta. Skolledare har ofta en intensiv arbetssituation och det har varit svårt att erbjuda tider som inte krockat med annat. Några biträdande rektorer har uttryckt en viss tveksamhet gällande i att delta i dialogerna utifrån att de uppfattat att frågan inte varit aktuell på skolan.

Gruppdialoger med biträdande rektorer har genomförts vid tre tillfällen i september-oktober 2024. Till de två första tillfällen kallades totalt 21 biträdande rektorer. Vid dessa tillfällen deltog Björn Westerström, utvecklingssekreterare Antisemitismprojektet Malmö stad samt verksam vid Segerstedtsinstitutet, med lång erfarenhet av att stötta skolor i arbetet mot antisemitism. Björn inledde med att informera om hur antisemitism kan ta sig uttryck i skolan samt hur antisemitism bör förstås och bemötas. Uttryck för antisemitism och rasism i skolmiljö har varit det övergripande temat samt hur skolpersonalen uppfattar att det förstås och hanteras lokalt. Vid det tredje tillfället deltog fyra biträdande rektorer och fokus var enbart på dialog.

Dialogerna kompletterades med samtal med kuratorer samt skolpersonal som deltagit i Svenska kommittén mot antisemitisms (SKMA) utbildning inför elevresor till Förintelsens minnesplatser. Vid dessa tillfällen deltog lärare, kurator och rektorer, totalt 12 tjänstepersoner.

Förvaltningen har den 27 september 2024 deltagit vid samråd med representanter från den judiska församlingen för att informera och ha dialog om uppdraget. Efter samrådet förmedlades kontakt till säkerhetsansvarig vid judiska församlingen i Göteborg som informerat om ett antal incidenter.

Enkätundersökning och databehandling

För att ytterligare komplettera bilden skickades en enkät ut till ett urval om 30 respondenter. Urvalet bestod av rektorer från förvaltningens referensgrupper samt från skolor där incidenter av antisemitisk karaktär anmälts. 13 svar inkom och svarsfrekvensen är därmed låg. En liknande enkät skickades även till kuratorer, även den hade en mycket låg svarsfrekvens med fem inkomna svar.

Utöver dialogerna och enkäten har en genomgång av skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling (PDK) genomförts för att kategorisera antal åtgärder som har koppling till diskrimineringsgrunderna samt genomgång av kränkingsärenden gjorts.

Avgränsning

I nämndens uppdrag ingår att undersöka hur rektor uppfattar situationen lokalt. Rektorer på fristående skolor omfattats inte i redovisningen. I genomgången av kränkingsärenden kommer elevers erfarenheter från Göteborgs kommunala skolor med, men inga intervjuer med elever har genomförts som underlag till rapporten. I omvärldsbevakningen lyfts dock tidigare rapporter från Malmö och Stockholm som har lyssnat till judiska elevers upplevelser, samt Rädda barnens rapport som bygger på barns upplevelser av rasism. I ett fördjupat arbete om hur elever uppfattar situationen på sin skola skulle det vara intressant att även lyssna till elevers röster.

2.2 Pågående nationella utredningar och forskning

I Skolverkets regleringsbrev för 2024 har regeringen gett Skolverket i uppdrag att genomföra en nationell studie om antisemitism i syfte att undersöka barns, elevers och personals upplevelser av nutida antisemitiska uttryck, incidenter och attityder i skolväsendet. I uppdraget ingår även att Skolverket ska beskriva hur skolväsendet arbetar för att motverka antisemitism. Skolverket ska lämna exempel på insatser som bidrar eller har bidragit till att motverka antisemitism i skolväsendet. Uppdraget har delredovisas den 2 december 2024 där de beskriver hur de tar sig an uppdraget och en slutredovisning ska lämnas senast den 1 december 2025.

Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att ta fram kunskap om den judiska minoritetens utsatthet för antisemitism. Brå ska inom ramen för uppdraget beskriva polisanmälningar om hatbrott med antisemitiska motiv som registrerats mellan oktober och december 2023 samt motsvarande period 2022. Brå ska även studera samtida erfarenheter av antisemitiska hatbrott samt otrygghet och rädsla för sådana brott. Uppdraget ska slutredovisas senast den 5 juni 2025.

Segerstedtinstitutet (SI) är ett nationellt resurscentrum som har till uppdrag att bidra till ökad kunskap kring förebyggande arbete mot våldsbejakande ideologier, våldsutövande strukturer, antisemitism samt rasistiska organisationer. SI har två pågående forskningsprojekt med fokus på antisemitism. Det första kallas Kunskapslyft om antisemitism i Sverige. Forskningen har två huvudsakliga syften, det första är att skapa ett empiriskt, systematiskt och forskningsbaserat underlag om antisemitismens utbredning och konsekvenser för judar i Sverige efter den 7 oktober 2023. Det andra syftet är att omsätta denna kunskap till en resurs för svenska lärare. Det andra forskningsprojektet kallas Lärande, förebyggande och konsekvenser av antisemitism i den svenska skolan. Forskningen bedrivs genom ett nätverk med syfte att upprätthålla, främja och utveckla forskning om hur undervisning om antisemitism är organiserad och vilken kunskap om judar, judendom och antisemitism som reproduceras i svenska skolor.

3 Resultat

3.1 Mönster genererade från skolornas PDK samt genomgång av kränkningsärenden

Skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling (PDK)

Enligt skollagen ska huvudmannen se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan.

Andelen skolenheter med en aktuell PDK har sjunkit från 80 till 73 procent och endast en handfull skolenheter lever fullt ut upp till samtliga av skollagens krav mellan 2023 till och med vårterminen 2024. De kvalitetskrav som är svårast för skolenheterna att uppfylla är elevernas delaktighet, att löpande följa upp de förebyggande och främjande åtgärderna samt att utgå från en analys av föregående års resultat när mål sätts. Vid senare granskning har andelen skolor med en aktuell PDK ökat.

Skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling har gåtts igenom för att kategorisera antal åtgärder som har koppling till diskrimineringsgrunderna specifikt eller åtgärder med koppling till diskriminering och normer mer generellt, med hjälp av ett antal sökord som definieras i tabell 1 nedan.

Det är dock viktigt att påpeka att detta inte speglar absoluta mått, siffrorna kan skapa en generell förståelse för hur arbetet ser ut i stadens skolor. Genomgången visar att aktiviteter med tydlig koppling till etnicitet, rasism, religion och mångfald, inom vilket åtgärder mot antisemitism hör hemma, ligger förhållandevist lågt över tid. Av erfarenhet ökar antalet aktiviteter när förvaltningen gör riktade satsningar på ett särskilt område, som kan ses med exempelvis jämställdhet och HBTQI.

	2020–2021	2022–2023	2023–2024
Jämställdhet, könsnormer, kön, machokultur, skojbråk, flickor/pojkar, genus	45	60	49
Etnicitet, etnisk, rasism, rasistisk, religiös, religion, Nationella minoriteter, mångkultur, mångfald	23	29	25
Funktionsnedsättning, funktionsvariationer	22	53	20
Sexuell läggning, HBTQ Pride, könsidentitet, könsuttryck	18	33	40
Ålder	0	8	11
Normer, diskrimineringsgrunderna	0	54	35
Samtycke, stopp min kropp, kärlek	8	39	39

Tabell 1, antal åtgärder i planer mot diskriminering och kränkning kopplat till specifika sökord

Genomgång av kränkningsärenden

Vad gäller anmälda kränkningar kan förvaltningen se en uppåtgående trend. Under första halvåret 2024 inkom 6 725 anmälningar om upplevda kränkningar. Jämfört med samma tidsperiod 2023 har det skett en ökning av anmälningar med cirka tio procent. Ökningen behöver inte förstås som att fler kränkningar har ägt rum utan kan vara att fler anmälts, vilket bör betecknas som något positivt, då möjligheten att följa upp och analysera incidenter ökar. Med det sagt är antalet anmälda kränkningar inget exakt mått för faktiska kränkande situationer i skolan.

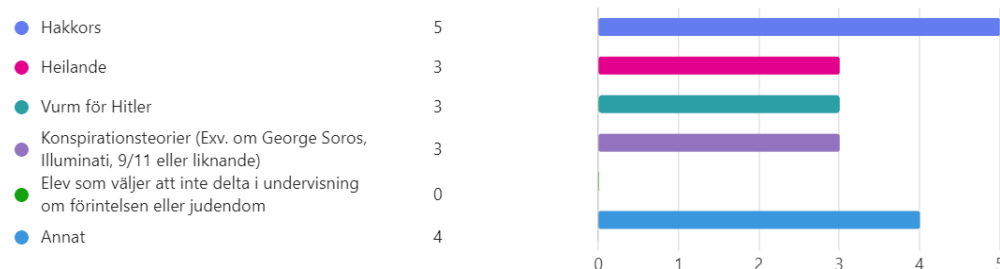
Vid en genomgång av alla avslutade ärenden som har registrerats från den 30 juni 2023 till den 28 juli 2024 med etnicitet som grund påträffas ett tiotal incidenter som kan förstås som antisemitiska. De som blivit utsatta är elever inom låg- till högstadiet. Ungefär hälften har koppling till pågående krig i mellanöstern.

3.2 Dialoger om situationen lokalt samt sammanställning av resultat från enkäter

Situationen lokalt kring antisemitism

I dialogerna med de biträdande rektorerna (nedan kallade rektorerna) framkommer att flera skolor har utmaningar med antisemitism. Återkommande företeelser är verbala kränkningar, klotter i form av svastikor, klistermärken med antisemitiska budskap samt kränkande gester såsom heilande. Företeelser som också bekräftas genom enkäten, se figur 1. I dialogerna beskrivs att judiska elever och judisk personal blivit utsatta för direkt riktade kränkningar, genom verbala påhopp och bilder med antisemitiskt budskap. Rektorerna uppger att de i samtliga fall vidtagit åtgärder som att ta bort klotter, kalla elever och vårdnadshavare till samtal samt polisanmäla.

Har ni sett andra uttryck för antisemitism på er skola/or? (Fler val är möjliga)

Figur 1

I enkäten uppger majoriteten att de inte upplevt en allmän acceptans i elevgruppen för när andra talar nedsättande om judar. Dock uppger mer än hälften att de någon gång ibland eller förekommande hört elever skämta om judar, uttrycka sig nedsättande mot judar eller använda "jude" som skällsord.

Har du upplevt en allmän acceptans i elevgruppen för när andra talar nedsättande om judar?

Figur 2

Har du hört elever skämta om judar, uttrycka sig nedsättande mot judar eller använda "jude" som skällsord?

Figur 3

Återkommande vid dialogtillfällena har rektorer lyft uppfattningen att nutida antisemitism kan vara svår att identifiera. En rektor uttrycker att det är lättare att agera och anmäla explicita händelser men att det är svårare att hantera subtila signaler. Vid ett dialogtillfälle framkommer att alla incidenter inte anmäls och utreds i kränkningsverktyget. Rektor menar att skolpersonalen tvingas prioritera och därmed inte anmäler allt som faktiskt sker. Däremot påtalas att incidenter alltid hanteras och att elevhälsan fungerar som ett bra stöd i det arbetet. Det finns en medvetenhet om att skolpersonal varken ser eller hör allt som pågår, till exempel nämns sociala medier och internetbaserade forum som arenor där skolan ofta har liten eller begränsad insyn.

Ingen av rektorerna har varit med om att elever ifrågasätter eller motsätter sig undervisningen om Förintelsen men däremot uppger en rektor att det förekommit "gnäll" och kritiska frågor. När skolorna anordnar föreläsningar med Förintelseöverlevare eller anhöriga till överlevare har enstaka elever ifrågasatt föreläsningen utifrån vad som sker i Palestina. En rektor beskriver ett samband mellan föreläsningar om Förintelsen och att elever blir triggade till att klottra exempelvis en svastika, denna rektor tror att det sällan hänger ihop med en ideologisk övertygelse hos eleven. En rektor menar att undervisning om Förintelsen inte kopplas ihop med samtal om dagens antisemitism. En rektor påtalar att lärare alltid måste ha stor medvetenhet om vad som händer i klassrummet vid undervisning om Förintelsen för att kunna agera. Det framstår i några fall som att det främst är lärare i samhällsorienterade ämnen och svenska som förväntas hantera kontroversiella frågor och yttringar inom området.

Vissa rektorer har inte noterat några antisemitiska incidenter eller förändring sedan den 7 oktober 2023. Andra beskriver att de märkt en ökning av antisemitiska incidenter med tydlig koppling till utvecklingen efter den 7

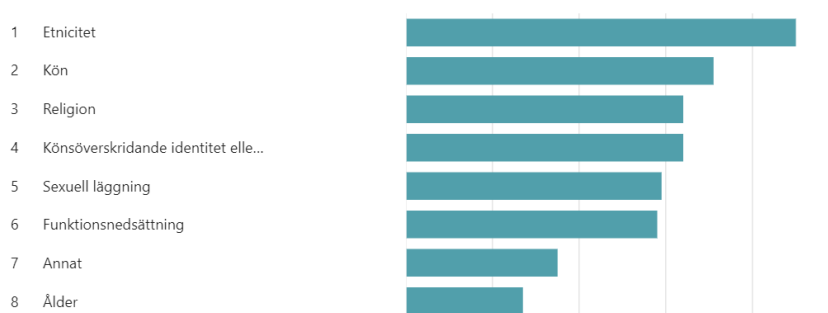
oktober 2023. Rektorerna har märkt av att både elever och personal är berörda av kriget genom släkt och vänner som är direkt drabbade. Situationen beskrivs som väldigt politiserad och för skolorna är det viktigt att hitta en genomtänkt hållning. Till exempel har elever velat visa stöd för Palestina genom att ta med flaggor till skolan. I de fall har skolorna inte tillåtit flaggorna utan hänvisat till att skolan ska vara en neutral plats som inte tar ställning.

Det förekommer att personal uttrycker olika åsikter om konflikten, vilket skapat en osäkerhet för vad som förmedlas till eleverna i klassrummet. Majoriteten uttrycker dock att personal skiljer på det professionella och privata samt att det finns en stor medvetenhet hos personalen om hur de uttrycker sig i sin yrkesroll. Vid ett dialogtillfälle beskrivs upplevelsen av att det finns olika krav på neutralitet när det gäller olika konflikter, exempel som nämns är det europeiska perspektivet och att Sverige tydligt tar ställning mot Ryssland. Samma rektorer uttrycker att de inte anser att det funnits samma beredskap i förvaltningen när det gäller exempelvis traumabearbetning och stöd till elever så som det erbjudits elever från Ukraina och elever som kom under kriget i Bosnien och att det kan vara en viktig lärdom i arbetet med att stötta elever nu.

Kränkningar och trakasserier i skolan utifrån alla diskrimineringsgrunder

Förutom antisemitism uppges i dialogerna homofobi och rasism, specifikt islamofobi, vara de vanligaste förekommande trakasserier på skolorna. I enkäten bekräftas att etnicitet följt av kön, religion och könsöverskridande identitet eller uttryck är de vanligast förekommande trakasserier. I dialoger beskrivs också att vissa lärare är extra hårt ansatta. Flera rektorer betonar vikten av att bekämpa alla former av diskriminering och att värdegrundsarbetet i grunden handlar om att alla lika värde. I flera av dialogerna förs återkommande resonemang om att det finns ett stort behov av att arbeta aktivt för att skapa en mer inkluderande skola där alla elever känner sig respekterade och välkomna.

Vilken är den vanligast förekommande kränkningen på er skola/or? (Lägg grunderna i den ordning som passar bäst in på er skola, med den vanligaste först och sedan i nedåttigande led)

Figur 4

I samtal med skolpersonalen beskrivs att det idag upplevs finnas en acceptans hos eleverna för sådant som tidigare ansågs vara extrema åsikter. Trots att det på den aktuella skolan har funnits ett starkt värdegrundsfokus märks en ökning av rasism och trakasserier mot normbrytande elever. Möjliga förklaringsmodeller som framkommer i samtalet är strömningar i samhället med

uppgången av högerextrema rörelser och en normalisering av tidigare oacceptabla åsikter, förskjutningar i språkbruk och bristande stöd från hemmet vid trakasserier och kränkningar.

Skolpersonal beskriver att elever använder ord, uttryck och gör utspel för att provocera, vara roliga eller sticka ut men att det i majoriteten av fallen upplevs sakna ideologisk grund. Personal beskriver att elever i ung ålder reproducerar symboler och uttryck utan att egentligen veta vad det handlar om men att det är viktigt att inte trivialisera och att skolan tydligt markerar och tar kontakt med vårdnadshavare. En medverkande anser att det är tydligt att vissa åsikter kommer från hemmet. Personalen beskriver att det kan förekomma en grundläggande intolerans mot andra religioner och kulturer med en oförståelse och aningslöshet om olika perspektiv.

Erfarenheter från den judiska församlingen

Enligt samrådet med den judiska församlingen väljer många judar att dölja sin judiska identitet på grund av rädsla för att bli utsatt för antisemitism. Barn och unga som är öppna med sin identitet har berättat om incidenter som exempelvis heilande och hakkorsmålning. Vilket flertalet kränkingsanmälningar bekräftar. Det beskrivs att sociala medier förvärrar situationen genom att antisemitism snabbt sprids där.

Judiska församlingen vittnar om ett antal incidenter där judiska elever blivit utsatta på olika sätt och där skolan inte hanterat situationen enligt rådande rutiner och att judiska vårdnadshavare uppfattar att skolan hanterar antisemitism annorlunda än hur de skulle hanterat annan typ av hatbrott. En annan erfarenhet är upplevelsen av att antisemitiska hot i skolan inte får några konsekvenser, att skolan låter incidenter passera vilket bidrar till att elever inte vågar berätta vad de utsätts för till skolpersonal och ofta inte heller till sina vårdnadshavare.

Aktivt arbete inom området

På frågan om hur skolan arbetar med att förebygga antisemitism uppger majoriteten av rektorerna att de har ett aktivt arbete när det gäller värdegrund och att en del i det arbetet handlar om att bemöta rasism och kontroversiella yttringar. Dock skiljer det sig åt mellan skolor hur strukturerat arbetet är, samt hur ansvarsfördelningen ser ut. Något som enkätsvaren om hur skolorna arbetar med demokratistärkande insatser också visar, se figur 5.

Vissa rektorer uppger att de arbetar aktivt med trygghet och bemötande mellan elever i början av terminen samt i upprättandet av PDK. Något som de sedan menar genomsyrar verksamheten under året, men utan tydliga aktiviteter för eleverna eller avsatt tid. Andra rektorer berättar om hur de schemalagt värdegrund och har en tydlig struktur för hur deras personal och elever ska arbeta med olika diskrimineringsgrunder och normativa föreställningar under skolarbetet. Med denna gemensamma systematik menar rektorerna att frågorna inte tappas bort och att oavsett vilken lärare eleverna har kan ledningen säkerhetsställa att olika teman tas upp på ett likvärdigt sätt.

Hur arbetar din skola/or med demokratistärkande insatser idag? (Flera val är möjliga)

Figur 5

Några rektorer uppger att det inte pågår en aktiv dialog i kollegiet om hur lärare ska hantera kontroversiella yttringar och svåra frågor i undervisningen samt att det finns en upplevelse av att skolan har tagit arbetet med värdegrundsfrågorna för given. En rektor lyfter att lärare undviker lektionsupplägg som innebär diskussion då dessa moment upplevs svårare att bedöma, vilket riskerar att betygssättning blir ifrågasatt. Skolpersonal uppger å ena sidan att det finns ett stort engagemang i arbetslaget och en öppen diskussion om hur situationer ska bemötas. Å andra sidan beskriver skolpersonal att organisationsförändringar lett till att värdegrundsfrågan blivit styvmoderligt behandlad och att skolan brustit i arbetet vilket resulterat i att känslan av att skolans gemensamma värdegrund saknas. Vissa skolor har tagit in hjälp för handledning av personal i hanteringen av ”svåra frågor i klassrummet”.

Angående insatser med uttalad koppling till att motverka antisemitism nämner rektorer och annan skolpersonal till exempel att bjuda in föreläsare som kan berätta om vittnesmål från Förintelsen. Ofta på initiativ av engagerad personal på skolan, främst kuratorer eller lärare i samhällskunskap. Vissa skolor gör studiebesök på en synagoga. Några skolor åker på hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser, bland annat med Svenska kommittén mot antisemitism där elever från flera olika skolor i Göteborg möts innan, under och efter resan vilket anses stärka en ökad förståelse mellan olika elevers upplevelser och vardag över staden. Andra har jobbat med undervisning för elever och personal kring olika rasismer, för att motverka att den typ av värderingar florerar på skolan.

Arbetet med nationella minoriteter

I läroplanerna står att eleverna ska få kunskap om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. Rektorerna menar att detta görs på skolorna men att de inte har inblick eller specifika exempel på hur arbetet bedrivs. I enkäten som besvarats av rektorer uppger majoriteten att skolan undervisar om de nationella minoriteterna. Skolbibliotekscentralen som tillhandahåller böcker på minoritetsspråken för depåån till skolbiblioteken vittnar om att det är svårt att få böcker på minoritetsspråken att cirkulera bland skolbiblioteken eftersom efterfrågan är låg.

Har ni ett utvecklat arbete kring de nationella minoriteterna (samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar) på skolan eller skolorna? (Flera val möjliga)

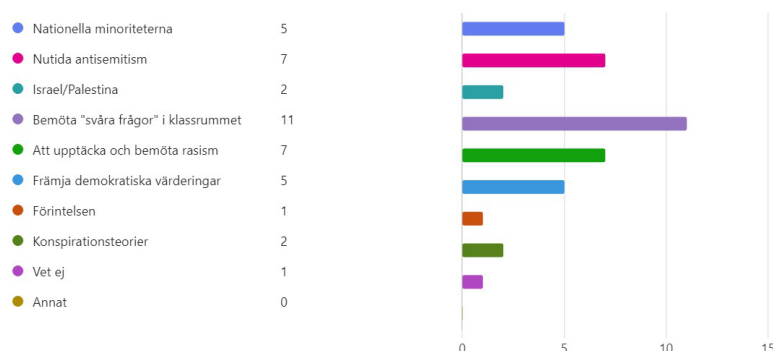
Figur 6

Olika behov och utmaningar i värdegrundsarbetet

Rektorerna uppger i enkäten att de uppfattar att personalen har relativt goda kunskaper om antisemitism både ur ett historiskt och nutida perspektiv (3.85 på en skala mellan 1–5), god men något lägre uppfattad kunskap om nationella minoriteten judar (3.46/5) och ännu lägre uppfattas kunskaper om att särskilja staten Israel från judar som grupp (3.31/5). På frågan om hur de uppfattar kunskaperna hos personalgruppen att bemöta antidemokratiska värderingar är värdet något högre (3.69).

I svaren gav rektorerna uttryck för svårigheten att bedöma personalgruppens sammanlagda kunskap då det kan finnas många individuella skillnader. På likande sätt uttrycks det under dialogerna, viss personal är mer kunnig än annan men mycket handlar om hur ledning och kollegiet pratar om frågorna. På enkätfrågan om vilka kunskaper som efterfrågas anges främst förmågan att bemöta svåra frågor i klassrummet, följt av att upptäcka och bemöta rasism respektive specifikt nutida antisemitism.

Vilka områden anser du att din personal behöver mer kunskaper om? (Flera val är möjliga)

Figur 7

I dialogerna har rektorer och skolpersonal gett uttryck för skolornas behov av stöd i demokratistärkande arbete. Åsikterna om vad som behövs för att förebygga och motverka antisemitism och annan rasism kan ibland gå isär men vikten av att fokusera på arbetet är alla eniga om. De risker det medför att inte ha ett aktivt arbete med dessa frågor uttrycks återkommande i dialogerna. Samtidigt påtalas hur det för stora delar av personalgruppen utgör grunden för allt lärande att framhäva mänskliga rättigheter och demokrati. Det uttrycks

svårigheter i att bedriva arbetet systematiskt där all skolans personal görs delaktig och viktig.

Kuratorer uttrycker att de kan få tydliga direktiv från rektor att utgöra ett stöd i frågorna men att de inte alltid hittar tid eller tillgång till elever eller personal då undervisningstid är fredad och lärare upplever inte att de har utrymme. Här uttrycks skillnader mellan årskurser där låg- och mellanstadiet är lättare att nå ut till än högstadiet. Från kuratorers håll uppfattas det ibland som om demokratiarbetet upplevs stå i konflikt med kunskapsuppdraget när det egentligen borde ses som att det kompletterar varandra. Enkätsvaren visar på olika önskemål om typ av kompetensutveckling, se figur 8.

Vilken typ av kompetensutveckling kring antidemokratiska värderingar och antisemitism önskar du för din personal? (Flera val är möjliga)

Figur 8

Behov av kunskap och stöd i en komplex tid

Flera påtalar hur det polariserade läget och den hårda samhällsdebatten både nationellt och internationellt ökar utsattheten för flera grupper inklusive den judiska minoriteten. I vissa fall kan det finnas bristande kunskap om Israel-Palestina samt en osäkerhet i hur en ska undervisa eller hantera frågan då det skapar risk för att man som lärare uppfattas ta ställning. Rektorer och skolpersonal lyfter behov av vidare utbildning om Israel-Palestina samt både nutida och historisk antisemitism. De ser dock att om skolan arbetar ensidigt mot antisemitism utan att även beröra andra typer av rasism som islamofobi riskerar det att spä på motsättningar mellan olika grupper.

I dialogerna är det flera, både rektorer, lärare och kuratorer som säger att de överlag saknar en tydlighet från staden och förvaltningen gällande hur de kan arbeta med en stärkt gemensam värdegrund. Det förutsätts att all personal kan bära och förmedla demokratiska värderingar på ett likvärdigt sätt men det tas till exempel inte upp vid nyanställning likt tystnadsplikt. Vid flera dialogtillfällen efterfrågas en tydligare hållning eller riktning i förvaltningen och ett förslag är en obligatorisk utbildning som ger en gemensam grund. Samtidigt finns en risk om det upplevs *komma uppifrån*, från förvaltning eller politik, att intresset då svalnar lokalt. Det ställer höga krav på att innehållet motsvarar allas varierande förväntningar.

I dialogerna menar flera att det är förståeligt att kompetensutveckling i värdegrund väljs bort för utbildning som anses mer akut. Ett förslag för att komma runt det och skapa större likvärdighet över staden är att central

förvaltning ansvarar för och leder en obligatorisk studiedag för alla skolor per år, för att systematiskt kunskapsutveckla och fokusera på demokratiuppdraget.

Lokalt förebyggande arbete och elevinflytande

Ett annat återkommande tema i dialogerna är behovet av att stödja och utveckla det arbete som bedrivs lokalt på skolan och av den personal som eleverna möter dagligen. Det efterfrågas en tydlig handlingsplan för hur personal ska agera i olika situationer, som gör att alla vågar, orkar och hinner ta samtal om antidemokratiska värderingar som antisemitism. Personal kan behöva stöd i hur de ska bemöta provokationer och starka uttryck i klassrummet i alla årskurser.

Det har saknats systematik och fredad tid för att ta till vara det engagemang och driv som många i personalgruppen har enligt de som medverkat i dialogerna. Det uttrycks en önskan om att jobba mer främjande och förebyggande och inte lika mycket åtgärdande. I samband med det benämns vikten av att involvera eleverna och göra dem delaktiga i arbetet. De formella former som finns för delaktighet som elev- och demokratiråd lockar bara en liten del av eleverna, för att nå fler menar en del att skolorna måste hitta andra former för delaktighet.

Det framkommer att skolpersonal efterfrågat stöd och metoder för att möta kontroversiella frågor men att metoderna sedan inte alltid använts i praktiken. Det beskrivs också att det finns "eldsjälar" som kämpar för skolans demokratiska uppdrag medan andra fokuserar på undervisning och tycker att ansvaret för värdegrundsfrågorna ligger hos *någon annan*. I dialogerna med rektorerna framförs att det är viktigt att elever får mer kunskap och undervisning om och i värdegrundsfrågor.

4 Aktuellt inom Göteborgs Stad

4.1 Stadsledningskontorets styrning och stöd

Levande historia i Göteborg har sedan 1998 på uppdrag av kommunstyrelsen en långsiktig, lokal satsning som stöd till den nationella myndigheten Forum för levande historia. Levande historias viktigaste uppgift är att, utifrån historiska erfarenheter stödja satsningar för skolning av ungdomar i demokrati med respekt för alla människors lika och okränkbara värde. Levande historia fick 2024 ett uppdrag att förstärka arbetet mot antisemitism och islamofobi, detta genom att bidra till ökad kunskap, bättre stöd, förstärkt kommunikation och synliggörande samt stärkt samverkan och samordning.

Stadsledningskontoret arbetar med att etablera kontakt samt skapa struktur och systematik för arbetet med, och mellan, förvaltningar och bolag som når Levande historias primära målgrupp: ungdomar och civilsamhälle som företräder grupper som utsätts för antisemitism och islamofobi. Levande historia finansierar satsningar och initiativ från berörda förvaltningar, bolag och civilsamhälle som bedöms stärka arbetet mot antisemitism och islamofobi och

synliggöra minoritetsgrupperna som en del av Göteborgssamhället. Uppstartsmöten utifrån det utökade uppdraget mellan Levande historia och förvaltningar som möter barn och unga påbörjades i september 2024 för att gemensamt hitta nya vägar för framtida samarbete.

Angränsande uppdrag inom staden rör bland annat en mer ändamålsenlig styrning inom området mänskliga rättigheter med förslag på en riktlinje för mänskliga rättigheter och likvärdig service, samt en ny plan för HBTQI-personers livsvillkor och en reviderad plan mot rasism i syfte att skapa en mer effektiv organisation och förbättra stödet till nämnderna. Stadsledningskontoret ser ömsesidiga beroenden och möjligheter till samordning mellan uppdragen för att stärka stadens samlade arbete mot rasism. Stadens arbete mot rasism förväntas generellt sett bidra till att motverka antisemitism.

Göteborgs Stad har ansvar att efterleva lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724). Den judiska minoriteten utgör en av de fem nationella minoriteterna och har därmed särskilda rättigheter och staden särskilda skyldigheter. Dessa innefattar att informera om rättigheter, skydda och främja jiddisch och judars möjligheter att behålla och utveckla sin kultur. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av jiddisch ska särskilt stödjas. Judar ska enligt minoritetslagen ha möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och Göteborgs Stad ska så långt det är möjligt samråda med minoriteten i sådana frågor.

4.2 Angränsande uppdrag

Den 10 oktober 2024 beslutade kommunfullmäktige i Göteborg Stad om förbättrade insatser mot antisemitism:

1. Grundskolenämnden och utbildningsnämnden får i uppdrag att i samverkan med kommunstyrelsen förbättra samarbetet mellan Göteborgs Stads skolor och de olika insatser som görs för att motverka antisemitism.
2. Grundskolenämnden och utbildningsnämnden får i uppdrag att säkerställa att samtliga rektorer har samverkan med Levande historia i Göteborg under läsåret 2024/2025.
3. Utbildningsnämnden får i uppdrag att identifiera behov av åtgärder mot antisemitism samt vilka insatser från staden centralt som kan bidra till det arbetet.
4. Stadsledningskontoret/kommunstyrelsen får i uppdrag att, tillsammans med Forum för levande historia i Göteborg, grundskolenämnden, utbildningsnämnden samt nämnden för arbetsmarknad och vuxenutbildning, fördjupa samarbetet med föreningar som föreläser om antisemitism. Syftet är att erbjuda föreläsningar till grundskolan, gymnasieutbildningar, vuxenutbildningar och SFI.
5. Forum för levande historia i Göteborg får i uppdrag att inom samverkan med grundskolenämnden och utbildningsnämnden anordna utbildningar för rektorer inom grundskola, gymnasieskola. Utbildningar ska även anordnas före rektorer inom vuxenutbildning och SFI. Målet är att ge

rektorer verktyg för att identifiera och effektivt motverka antisemitism i skolmiljön.

6. Kulturnämnden får i uppdrag att inom sin verksamhet synliggöra judiskt liv i Göteborg, till exempel genom att uppmärksamma judiska högtider på bibliotek, vid kulturevenemang eller genom permanenta konstverk.
7. Göteborg & Co AB får i uppdrag att under kulturkalaset 2025 sätta fokus på 250-årsjubileet av judiskt liv i Sverige.

5 Slutsats

Grundskolenämndens uppdrag var att ta fram en redovisning av hur rektorer uppfattar situationen lokalt kring antisemitism samt föreslå åtgärder för att förebygga och motverka antisemitism i skolan.

Som tidigare nämnts ger denna rapport inte en heltäckande bild av antisemitism inom grundskoleförvaltningen. De resultat som presenteras, baserat på ett relativt litet urval av dialoger och enkäter, bör tolkas med försiktighet. Det är viktigt att beakta att det förmodat finns ett mörkertal gällande antisemitiska incidenter, vilket innebär att den verkliga omfattningen av problemen sannolikt är större än vad som framkommer i denna rapport. Trots dessa begränsningar kan resultaten bidra till en ökad kunskap.

Vad gäller förslag på åtgärder har kommunfullmäktige under rapportskrivningens gång gett grundskolenämnden två uppdrag kopplat till antisemitism:

1. Grundskolenämnden och utbildningsnämnden får i uppdrag att i samverkan med kommunstyrelsen förbättra samarbetet mellan Göteborgs Stads skolor och de olika insatser som görs för att motverka antisemitism.
2. Grundskolenämnden och utbildningsnämnden får i uppdrag att säkerställa att samtliga rektorer har samverkan med Levande historia i Göteborg under läsåret 2024/2025.

Grundskoleförvaltningen har ett lagstadgat och löpande ansvar för att främja demokratiska värderingar, inklusive att motverka antisemitism. Resultatet av denna rapport har behandlats i förvaltningsledningen för att säkerställa och utveckla det löpande arbetet. Bland annat planerar förvaltningen för kompetensutveckling för skolledare och lärare, stöd till skolorna i det systematiska värdegrundsarbetet samt att i nära samverkan med Levande historia utforma långsiktigt, hållbart och efterfrågat stöd.

Utifrån ovanstående föreslås nämnden inte besluta om ytterligare åtgärder.

Att motverka antisemitism är ett kontinuerligt arbete som kräver engagemang från samtliga aktörer. En viktig aspekt att ta i beaktande är Skolverkets pågående nationella studie om antisemitism som kommer att slutredovisas senast december 2025.

6 Bilaga - sammanfattning av tidigare studier

Malmö

Skolgårdsrasism, konspirationsteorier och utanförskap - En rapport om antisemitism och det judiska minoritetsskapet i Malmös förskolor, skolor, gymnasier och vuxenutbildning är en rapport från 2021 med målsättningen att utifrån kunskap och forskning identifiera problem och behov inom Malmös skolväsende. Syftet med rapporten är att skapa förutsättningar för att arbeta systematiskt med frågorna i utbildningen.

Sammanfattningsvis visar rapporten att skolorna ofta premierar svensk-protestantiska normer. Bilder och berättelser om judiskt liv erbjuds i begränsad utsträckning och det gör det svårt för elever att identifiera sig med judisk kultur. Hatbrott mot judiska elever förekommer, vilket leder till en upplevd otrygghet och påverkar deras vardag och identitetsutveckling. Det framkommer att ordet jude används i nedsättande termer och att skämt om Förintelsen förekommer. Skolpersonal har utmaningar med att hantera antisemitism men även andra frågor som uppfattas som känsliga, utmanande eller potentiellt konfliktfyllda. Ytterligare en utmaning är konspirationsteorier som ofta har en antisemitisk grund.

Det kräver strukturer och stöd samt förutsättningar och förkunskaper för att effektivt arbeta mot antisemitism. Framgångsrikt arbete mot antisemitism måste integreras i det ordinarie skolarbetet och bygga på relationer mellan skolpersonal och elever. En ökad kunskapsnivå beskrivs som centralt, i första hand riktat till lärare och skolpersonal och i andra hand eleverna. Det behövs kunskap och utbildning i demokrati, mänskliga rättigheter, antirasism och specifikt frågor om antisemitism, konspirationsteorier, Israel- Palestina och de nationella minoriteterna. Ett starkt ledarskap som prioriterar värdegrund, demokrati och antirasism beskrivs vara avgörande. Tidiga insatser är viktiga för att ge elever verktyg för respekt, sammanhang och sociala färdigheter. Rapporten identifierar också behov av vidare forskning och eventuellt utveckling av lärarutbildningarna.

Stockholm

Rapporten *Antisemitismen i Stockholms skolor - En rapport om skolpersonal och elevers upplevelser och tankar kring antisemitiska uttryck i sin skolmiljö* från 2022 undersöker förekomsten av antisemitiska uttryck i Stockholms kommunala grund- och gymnasieskolor samt om skolpersonalens förmåga att hantera antisemitism och antisemitiska uttryck. Syftet med rapporten är att förstå om och hur antisemitismen utgör ett problem i skolorna samt att på basis av resultaten presentera förslag om åtgärder. Problemkomplexet som identifieras i rapporten består av tre grundläggande beståndsdelar:

- Skolpersonalens förståelse av antisemitism.

- Arbetet med antisemitism i relation till Förintelsen.
- Det antisemitiska språkbruket i skolan.

När det gäller skolpersonalens förståelse framgår att många lärare inte förstår hur antisemitismen är ett problem i samhället och att det därför är svårt att motivera exempelvis fortbildning samt att problembild och förklaringsmodeller inte inkluderas i undervisningen. Skolpersonal uppger att antisemitism inte förekommer eftersom de har få eller inga judiska elever på skolan samt att de ser antisemitism som en osvensk företeelse som främst berör personer med bakgrund i mellanöstern.

Gällande arbetet med antisemitism i relation till Förintelsen upplever inte lärare att elever ifrågasätter undervisningen men däremot visar undersökningen att Förintelsen inte hanteras på ett likvärdigt sätt mellan skolorna. Det framkommer också att lärare inte har tid och utrymme att koppla antisemitismen till Förintelsen när de undervisar om ämnet. Slutligen gällande antisemitiskt språkbruk upplever några av de judiska eleverna att skolpersonalen inte alltid tar antisemitiska uttryck på allvar. I skolpersonalens resonemang gällande det antisemitiska språkbruket återfinns tankar om ett misogynt, homofobt och rasistiskt språkbruk men utan en djupare förståelse för hur de hänger ihop.

Föreslagna åtgärder är kopplade till den identifierade problembilden av antisemitism som framkommit i undersökningen. Åtgärdsförslagen utgörs främst av rekommendationer kring kompetensutveckling av lärare, annan skolpersonal och förvaltningspersonal i Stockholm stad.

Göteborg

I Göteborgs Stad har budgetuppdrag 2023 redovisats genom rapporten *Om afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi, rasism mot samer - Rapport om minoriteters utsatthet*. Rapporten visar att afrosvenskar, judar, romer, muslimer och samer utsätts för diskriminering och vardagsrasism inom flera samhällsområden, såsom arbetslivet, skolan, vården och i kontakt med myndigheter. Stereotyper och fördomar om dessa minoritetsgrupper påverkar deras vardagsliv, livschanser, tillit till samhällsfunktioner och hälsa. För barn och unga kan detta även påverka deras skolgång, tillit till vuxna och framtidstro.

I rapporten finns ett antal rekommendationer och förslag på gruppsspecifika åtgärder i arbetet mot rasism. Flera av rekommendationerna sammanfaller med åtgärder som genomförs på nationell nivå utifrån de nationella gruppsspecifika åtgärdsprogrammen mot afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer. Åtgärdsprogrammen är indelade i fyra strategiska områden:

- Mer kunskap, utbildning och forskning.
- Förstärkt förebyggande arbete på nätet.
- Ett mer aktivt rättsväsende.
- Ökat stöd och fördjupad dialog med civila samhället.

När det gäller rekommendationer för arbetet mot antisemitism från representanterna från judiska minoriteten lyfts till exempel behov av att öka kunskapen, både om nationella minoriteter och om rasism och antisemitism.

Framför allt inom skolan och bland lärare. Det behövs pedagogiska stöd och verktyg för att kunna hantera fördomar och konflikt. Lärare behöver ha fakta om situationen Israel-Palestina. Skolmaterial som presenterar judendomen måste ses över så att inte ortodox judendom är överrepresenterad. Förskolelärare behöver arbeta för att normalisera olikhet och att barn inte ska behöva pekas ut som annorlunda.

Skolinspektionen

Under 2022 genomförde Skolinspektionen en tematisk kvalitetsgranskning med inriktning mot skolors insatser för arbetet med kontroversiella frågor i undervisningen, i ämnena samhällskunskap och biologi i årskurs 8 och 9.

I skolans uppdrag att förmedla värdegrund och bedriva undervisningen i demokratiska former ligger det att arbeta för att utveckla elevernas demokratiska kompetens och förbereda eleverna för ett aktivt medborgarskap. Skolan och lärare kan aldrig kompromissa med skolans värdegrund. Alla elever ska möta en undervisning där vissa värden förankras och där jämställdhet är en självklarhet. I detta behöver lärare och annan personal vid skolan ha beredskap för att hantera reaktioner, jargong och motsättningar mellan elever som kan uppstå såväl i undervisningen som i utbildningen i övrigt. De viktigaste iakttagelserna från Skolinspektionens granskning:

- Många elever får sällan delta i lärarledda samtal om frågor som kan vara kontroversiella.
- Normbildning bidrar till att elever inte deltar i samtal.
- Mycket oroande att könsskillnader hämmar samtal mellan elever.
- Arbetet med kontroversiella frågor ingår sällan i skolornas löpande värdegrundsarbete.
- Stöd och kompetensutveckling i värdegrundsarbete är sällan prioriterat.
- I skolor med hög kvalitet präglas verksamheten av gemensamma förhållningssätt, samarbete och demokratiska arbetsformer.

Rädda Barnen

Under 2021 publicerade Rädda Barnen sin rapport *Vuxna- Vad gör dom? Barns röster om rasism i skolan*. Syftet med rapporten är att få en bild av barns erfarenheter av rasism samt diskriminering och trakasserier med fokus på etnisk tillhörighet, hudfärg, kultur, språk och religion, samt att belysa frågor om vad de vuxna i skolan gör och inte gör för att förhindra att elever utsätts för rasism.

I korthet visar rapport att barn utsätts för rasism i flera olika miljöer, men skolan framstår som en särskilt utsatt plats. Cirka hälften av barnen har bevittnat rasistiska händelser i skolan. Barn är medvetna om sina rättigheter enligt barnkonventionen men upplever att vuxna inte alltid lever upp till dessa. Detta gäller särskilt när det kommer till att skydda barn från rasism och att lyssna på deras erfarenheter. Barn med utländsk bakgrund och barn som är troende muslimer är överrepresenterade bland de som uppger att de blivit diskriminerade eller trakasserade. Minoritetstress är en tydlig faktor som påverkar barn med utländsk bakgrund. Vuxna i barnens närhet, både i skolan

och i andra sammanhang, uppfattas ofta som passiva och saknar de verktyg som krävs för att kunna motverka rasism. Barn känner sig inte alltid lyssnade på eller tagna på allvar när de berättar om sina erfarenheter.

Rädda Barnen drar slutsatserna att barn utsätts för rasism i skolan och att de är särskilt utsatta av andra barn men att de också blir utsatta av vuxna på skolan. Eftersom det åligger skolan att skydda barn från rasism, diskriminering och trakasserier, drar Rädda Barnen slutsatsen att skolan misslyckas med uppdraget. Rasism är något som hela tiden förminskas och fördunklas, blir osynligt, både för vuxna och barn. Barn vill att vuxna, i synnerhet skolpersonal, blir bättre på att skydda barn från rasism. För att kunna göra det måste vuxna först lära sig att se rasism.

Sveriges Lärares undersökning om hat, hot och rasism på medlemmarnas arbetsplatser

Hotfulla, extrema och antidemokratiska åsikter är i dag en del av många lärares vardag enligt en undersökning bland förbundet Sveriges lärares medlemmar. Rasism, kvinnohat och antisemitism är en del av många lärares vardag. En majoritet av högstadielärarna uppger att man på deras skola har stora problem med att elever uttrycker sig nedsättande, kränkande eller hatiskt, enligt undersökningen.

Undersökningen menar att problemet kryper allt längre ned i åldrarna, lärare larmar om problem redan i förskoleklass och på lågstadiet med elever som uttrycker sig hatiskt och kränkande. Sedan ökar problemen i mellanstadiet för att bli värst i högstadiet. Många lärare är osäkra på hur de ska hantera situationer på skolan kring hat, hot och antidemokratiska åsikter, framför allt det som sker utanför själva undervisningssituationen. Lärare beskriver att de saknar verktyg och stöd från skolledningen i att hantera elever som uttrycker antidemokratiska åsikter eller nedvärderande kommentarer mot marginaliserade grupper. Detta leder till att de behöver vara ”på sin vakt” och ofrivilligt spänner kroppen som påverkar hälsa och välbefinnande. Det blir således ett arbetsmiljöproblem.

Ny nationell handlingsplan mot rasism

Handlingsplanen tar sin utgångspunkt i att det är särskilt viktigt att uppmärksamma barns och ungas utsatthet för rasism och diskriminering, inte minst då detta riskerar att i hög grad påverka deras villkor och möjligheter i skolan och i livet i stort. Vidare betonar planen att det är under uppväxten som individen börjar forma sina värderingar och reflektera över dem. Därav behövs ett förebyggande arbete mot rasism med ett barnrätts och ungdomsperspektiv, där barn och unga också inkluderas i besluts- eller förändringsprocesser som berör dem. Handlingsplanen är främst tänkt att skapa en struktur för det nationella arbetet mot rasism och hatbrott men ska också kunna bidra till arbetet på lokal och regional nivå, t.ex. genom att skapa förutsättningar för att kunskap och verktyg som tas fram når ut och kan användas inom kommunala och regionala verksamheter. För att åstadkomma sådana resultat genomförs arbetet i

handlingsplanen primärt inom fyra fokusområden där skolan är ett. Till vart och ett av dessa kopplas ett delmål mot vilket arbetet ska följas upp.

7 Referenslista

Katzin, M. (2021) Skolgårdsrasism, konspirationsteorier och utanförskap: En rapport om antisemitism och det judiska minoritetsskapet i Malmös förskolor, skolor, gymnasier och vuxenutbildning. Malmö stad

Wagrell, K. (2022) Antisemitismen i Stockholms skolor En rapport om skolpersonal och elevers upplevelser och tankar kring antisemitiska uttryck i sin skolmiljö. Stockholm stad

Digitalt material

Fördjupad uppföljning av sex planer inom området för mänskliga rättigheter samt redovisning av uppdrag om hur afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer tar sig uttryck Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret (2023) [Göteborgs Stad kommunfullmäktige](#)

Göteborgs universitet, Segerstedtsinstitutet (2024), [Kunskapslyft om antisemitism i Sverige | Segerstedtsinstitutet, Göteborgs universitet](#)

Regeringen (2024), [Handlingsplan mot rasism och hatbrott](#)

Rädda Barnen (2021), https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/vuxna_vad-gor-dom_webbfil_210708.pdf/

Segerstedtsinstitutet (2024), [Forskning | Segerstedtsinstitutet, Göteborgs universitet](#)

Skolinspektionen (2022), [kontroversiella-fragor/overgripande-rapport-kontroversiella-fragor-i-undervisningen.pdf](#)

Skolverket (2024), [Antisemitism i skolväsendet, delredovisning](#)

Sveriges lärare (2024), [Lärarna larmar: Extrema åsikter del av vår vardag | Nyheter](#)